

¹²ZIVLJENJE IN SVET

T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 14.

KNJIGA 24.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 3. OKTOBRA 1988

IZ SLOVASHKE VASI

ŽIVALI SLUTIJO BODOČNOST

NOVA SPOZNANJA ŽIVALSKÉ PSIHOLOGIJE

Tistega dne, ko se je na Velikem Sv. Bernardu utrgal tisti silni plaz, o katerem so poročali listi vsega sveta, so se sloviti psi hospica, bernardinci, že tedaj, ko je bilo vse mirno, upirali na vso moč, da bi šli na prosto. S tem so svojim čuvajem rešili življenje. Ali so psi katastrofo, ki se je zgodila kmalu potem, slutili? Zdi se nam neumljivo, a po mnenju nekega živalskega psihologa se da pojasniti vendarle na preprost način. Bernardinci stalno živijo v gorah in so se privadili vsem njihovim vremenskim pojavom, ki jim sledijo pogostoma plazovi. Po mnogih pokolenjih so spoznali, kako se more ob nekem določnem zračnem pritisku, električni napestosti, ob določeni brzini vetra utrgati plaz. Po tej razlagi nam torej ni potrebno, da bi domnevali pri njih kakšne posebne preroške sile.

V tem primeru so »preroški čuti« sprožili vihar, električna napetost v ozračju, temperatura. Znanost je kot enakovredno umetno sročilo izbrala glad. V velikem zavodu za živalsko psihologijo so eksperimentirali z golobi, ki jih prej niso bili nikoli dresirali. Sredi velike kletke zanje je bil stebel z mizno ploščo, na katero je bilo s posebno pripravo mogoče od zunaj nasuti zrnja. V nerednih presledkih so to ploščo jarko razsvetlili, istočasno je zabrněl zvonec in na ploščo se je vsulo zrnje. Seveda so golobi zleteli proti zrnju, a če jih je prvotno le zrnje samo privabilo, so prihiteli kmalu na druge znake. Prileteli so na mizno ploščo, čim je zasvetila nanjo luč, pred zrnjem. V bistvu je to ista stvar kakor pri bernardincih: mešanica »nagonske« in »proste« inteligence.

Zelo poučne so bile v tem pogledu študije z nekim psom in nekim šimpanzom. V vsakdanje življenje teh dveh živali so uvedli določen ritem. Opico so vzgojili tako, da je morala, če je hotela dobiti hrane, dvigniti majhno skledo in jo pomoliti predse. Strežaj je pazil strogo na to, da je žival dobivala svoje orehe le v to skledo. Spočetka se je opica zanimala samo za orehe v strežajevi roki, potem se je začela vznemirjati tedaj, ko je zaslišala možne korake na sosednem hodniku, končno pa že tedaj, ko je

čula, kako odpira vnanja vrata. Pozneje so uporabili pred vsem tem zvonec in opica se je navadila, da se je začela pripravljati na orehe že samo na ta znak. Vedela je torej že vnaprej, da bo dobila jesti.

S psom so delali iste poskuse s podobnim uspehom. Toda medtem ko je vzel skledo v gobec, čim je zaslišal znamenje z zvonce, je šimpanz pograbil svojo skledico šele tedaj, ko je vanjo lahko dobil orehe, čeprav se je zganil že v trenutku, ko se je zvonec oglašil. Znal se je torej bolje obvladati nego pes in razumel je, da ima dviganje sklede šele na koncu smisel. V tem se kaže značilna razlika med pasjo in med opičjo inteligenco.

Vremenske napovedi ljudi, ki so zvezani z naravo in njenimi dogajanjem, kakor očetov s Svetega Bernarda, kmetov ali pomorščakov, so najmanj tako zanesljive kakor mehanične vremenske prognoze po barometru. Ti ljudje znajo opazovati naravo in vedenje živali. Če se mačka »umiva« brez vsakega vzroka, če pav kriči, če letijo lastovke nizko nad zemljo, če lezejo deževniki iz zemlje itd., tedaj imajo kmečki ljudje prav, če napovedujejo slabo vreme.

V pre mnogih primerih so živali z neoporečno sigurnostjo slutile potrebe, medtem ko niso ljudje imeli najmanjše slutnje. Pri strašnem sunku, ki je l. 1935. uničil čilsko mesto Talcahuano, so psi že davno prej pobegnili. Dve uri pred potresom, ki je razdejalo mesto Concepcion, so videli ogromne jate ptic, ki so letele v notranjost dežele. Na Niponskem, kjer so potresi vsakdanji pojav, kažejo konji značilen nemir vsakokrat že dolgo prej. Če bežijo psi in mačke v Caracasu iz hiš, pravijo ljudje: »Tla se bodo takoj zamajala!« In bežijo za njimi.

Vsa ta dejstva so gotovo čudna in znanost je danes še daleč od tega, da bi jih mogla pojasniti brez vsake izjeme. Živali bi bodočnost torej znale »prerokovati«, a samo kolikor gre za neke določene, do neke mere redne naravne pojave. Za slučajne dogodke pa gotovo tudi živali nimajo preroškega daru.

— jk

G R E H

ORLIN VASILEV

Orlin Vasilev, mladi, nadarjeni bolgarski pisatelj, opominja samega sebe: Piši o tem, kar ti je na srcu in ne pozabi, da si sin ovčarjev in svinjarjev! In res z mojstrsko roko kleše obraze iz hajduškega življenja, iz narodne pripovedke, pesmi in legende. Doslej je napisal in izdal nekoliko romanov »Bela stezica«, roman iz meščanske vojne, »Tor«, alegorično povest »Divji gozdi« in več zbirk pripovedk.

Krenila sva po solnčnem zahodu, pustila sva za sabo gorice, in prišla v obdelano ravnino. Enakomerno pozibavanje kočije me je uspavalo, naenkrat pa sem začutil, da sva se ustavila in zaslišal sem kočijaža:

»Hej, školnik, ali ne bi malce ustavila? Izpregel bom in pustil konje na pašo.«

Pristal sem. Baj Mihal je postavil kočijo kraj ceste, zlezal na tla in začel izpregati. Tudi jaz sem stopil dol. Razgrnil sem po tleh odejo, legel vznak in si podložil roke pod glavo. Nad mano se je čisto in brezdanje razgrinjalo nebo. Ob cesti je pošumevala zelena koruza, od zvezd se je risal modrikast polmrak in gluha noč je priplavala po valovih.

Baj Mihal je izpregel konje, tiho pristopil k meni in sedel. Prižgal si je cigareto, si objel kolena in umolknil. Hipoma pa je bog ve čemu težko vzdihnil, legel v travo in se zagledal v brezmejno, svetlikajočo se višavo.

»Ali ti ni strašno, školnik?« je naenkrat zašepetal.

»Čemu naj bi mi bilo strašno?«

»Kar tako,« je nerazumljivo ponovil in dolgo molčal, kakor bi nekaj premišljeval.

»Koliko takihle noči sem čakal na konje, ki so se pasli, in sem premišljeval... Gledam zvezde: migljajo, migljajo, pa me je postalo strah. Pomislil sem: ali je kdo, ki nas bo sodil, ki bo zahteval račun od ljudi. Tudi zdaj sem tako ležal in se spomnil. Kaj misliš ti, ali je kdo?«

»Kdo naj bi bil?«

»Nekdo, ki bi sodil.«

»Ne vem... morda je.«

»To bi bilo strašno!« je zamolklo presekalo kočijaž.

»Čemu bi bilo strašno.«

»Kako, čemu? Če je, bo kajpada zahteval račun: pridi, Mihal! Postavi se semle in odgovarjaj!«

»Pa kaj? Mu boš pač odgovarjal?... sem malomarno dejal in se nasmehnil.

Mihal je molčal.

»Tebi je lahko...« je tiho zašepetal. Oba sva umolknila.

Noč je pozibavala nad nama zvezde, koruza je pošumevala zemeljsko pravljico, nekje daleč v temi, morda nekje na hruški, je stokalo pišče.

»Težko mi je, školnik!« je znova začel Mihal. »Mislil sem, da bo minilo! A prešla so leta, pa ni minilo... Dal sem služiti maše, dajal sem miloščino, skrbel sem za sirote, pa ni minilo, teži me. In čim dalje, tem bolj.«

»Kaj te teži?«

»Kaj?« se je nasmehnil Mihal. »Greh. Ubil sem človeka — očeta, zdravega človeka!«

Naglo sem se privzdignil, Mihal pa me ni pogledal.

»Ali si videl?« se je znova nasmehnil. »Dejal sem ti, da je strašno, ti pa vprašuješ, čemu. A ne boj se, za to ni sodnika. Morda je, ali ne človek. In to je najhuje: sam si sodiš, in ne moreš pobegniti.«

Mihal je prenehal govoriti, jaz pa ga nisem maral izpraševati. Enkrat se je celo privzdignil in pogledal za konji. Potlej je znova položil roke pod glavo in spregovoril, kakor sam zase, kakor bi se njegove težke besede ne mogle utopiti v noči.

»Spominjam se ga. Čez dan pozabljam, ponoči pa, če zaprem oči — ga vidim, če jih odprem — spet... Včasih ga preganjam v snu, preganjam ga, čim ga ulovim, poklekne predme in dvigne roke k meni.«

»Koga preganjaš? sem vprašal.

»Njega... In če samo pomislim, čemu se je to zgodilo! Za prazen nič!« — je zavpil Mihal, se privzdignil in zamahnil z roko. »Bilo je davno, še pred vojno« — razgibal se je in prižgal cigareto. »Nekoč sem opazil dva Francoza. Ujel sem ju, ta dva pa, zvitorepca, se vržeta name. Nista me mogla premagati, toda med pretepom sem izgubil nahrbtnik. Ostal je tam. Pozneje smo odstopili in ga nisem mogel vzeti s sabo.

Predpostavljani mi niso rekli ničesar, a kaj pomeni vojak brez nahrbt-

nika? Za Francoza so me pozneje odlikovali, a pri vsem tem so se mi tovariši smejali. »Žive ljudi loviš — so mi rekli — nahrbtnika pa ne moreš dobiti!« Pa saj je tudi bilo smešno: iz pisane srajce sem si sešil torbo in s to sem hodil okrog. V četi je bil neki zabavljaj — ta mi je izmislil priimek: čaplja! Ko blatna čaplja sem hodil s torbo. Seveda ni bilo vredno, pa me je le jezilo. In prav zaradi tega nahrbtnika se je vse to zgodilo.»

Mihal je prižgal novo cigareto, povlekel dim in znova pričel:

»Kaj ne, ti nisi bil vojak?«

»Ne.«

»Torej ne veš, kaj se pravi čakati napad. To je huje kakor sam napad. Kako dobro se ga še spominjam! Bilo je jutro in čakali smo, da nas napadejo. Poročilo je prišlo. A prav tedaj sem dobil od doma pismo. Pisali so mi, da se mi je rodil vnuk. Tudi sin je bil vojak. Bog ve, morda se bo zgodilo, da bo mali naslednik. Mislim sem in zadremal, veseljak pa je užival.«

»Poglejte,« je dejal, »Mihal je pobesil nos ko blatna čaplja.«

»Vojaki so se zasmeli, kajti tam, veš smo se smejali tudi ko smo pobirali mrtvece: ljudje smo pač! Tudi kape-tan je pogledal name.«

»Ej, baj Mihal,« mi je zabrusil. »Ali še nisi našel nahrbtnika?«

»Bilo je pravo prekletstvo, vsi so se dogovorili, da mi ne bodo dali miru zaradi tega nahrbtnika! Jezil sem se in mu hotel odgovoriti, pa nisem utegnil: zagorela je raketa in zasvetili so se bajoneti sovražnikov. Ej, kakšen boj je bil tol! Naše puške so vražje pokale, ko drenovi popki na novo leto, pa tudi oni so ko pobesneli navaljevali. Izrešetalni smo jih, njihove bombe pa so zaplesale pred našimi okopi. Vrgli smo se jim naproti. Ne vem, kaj je vse bilo — vem le, da smo jih odbili. Zadnje skupine so bežale za hribom. Tedaj se je zgodilo. Spominjam se ga ko belega dne.

Zaustavil sem se in brisal lice z ro-kavom, ko je iz gozdiča nenadoma planil Francoz in pobegnil. Hotel je teči hitreje, pa je omagoval, bil je ranjen. Hotel sem ga že pustiti na miru, ko sem naenkrat ugledal na njegovem hrbtu lep nahrbtnik iz rumene kože. Stemnilo se mi je pred očmi in planil sem za njim. Skakal sem čez trupla. Ničesar nisem videl: samo rjava koža se je svetila pred mano.

Dohitel sem ga. Čutil je, da ga pre-

ganjajo, obrnil se je, pa se je spotaknil in padel. Hotel je vstati, jaz pa sem bil že nad njim.

»Nahrbtnik!« sem zavpil, on pa je le iztezal roke in samo ponavljal: »Anfan! Anfan!« ... Pozneje sem izvedel, kaj pomeni ta »anfan«. Tedaj pa nisem razumel. Iz spodnje ustne mu je kapljala kri. Naenkrat je posegel z roko pod plašč. Mislim sem, da bo izvlekel orožje in sem zamahnil s puško. Ni izpregovoril. Le oči so se mu široko razprle in roka je omahnila iz-za plašča. V njej je stiskal razglednico. Kakor bi jo hotel dvigniti in pogledati sliko — a ni imel moči — otrpnil je. Naenkrat sem se osvestil. Zagnal sem puško vstran, pokleknil in ga stresel — bilo je prepozno. Tedaj sem mu zatisnil oči, a bog ve, čemu se mu je oko znova odprlo. Spet sem mu ga zatisnil in spet se je odprlo. Gleda me. Zbal sem se: iztrgal sem mu iz roke karto in mu jo postavil pred oko, da bi jo videl, oko pa se je naglo obliko s krvjo. Pogledal sem sli-ko: otročiček, veš, njegov ... majcen otročiček, oblečen v belo oblečko. Smeji se in izteza ročice k meni. Na čelo pa se mu je prilepila majhna kapljica očetove krvi. Obrnil sem se ... Nisem ga mogel gledati ... Ej, školnik ...»

Mihal je umolknil in pogledal proti konjem.

»Kaj pa nahrbtnik? Ali si ga vzel?« sem ga tiho vprašal.

»Vzel sem ga ... V njem sta bili tu-di dve novi flanelki. Ponosil sem ju čez vojno.«

Daleč nad zelenim morjem je ble-delo nebo. Od nekod je vstajal gluh šum prebujajočega se jutra.

»Čas je, da vpreževa,« je vstal Mi-hal in šel h kočiji.

Kmalu so naju spočiti konji ponesli bodro po gladki cesti.

»Pozabil sem ti povedati, školnik,« se je obrnil Mihal k meni, »v tistem napadu pa so ubili tudi veseljaka, ki mi je dejal čaplja.«

Ko sva prispela do Donave, in na-ma je zasijalo solnce v obraza, je moj sopotnik zapel veselo kočijaško pe-sem.

Prev. K. Špur in St. Atanasov

A K T I V N O O G L J E

VLADIMIR LIČEN

Splošno je znano, da se s pomočjo lesnega oglja čisti voda, vino in sploh odjemljejo tekočinam njih neprijetne vonjave in nezaželene barve. Za filtriranje vode se običajno uporablja zdrobljeno bukovo oglje, tehnično delikatnejših in finejših nalog pa to navadno oglje ne more opravljati in za te svrhe uporabljamo posebno vrsto oglja, ki se imenuje aktivno oglje. Aktivno oglje je n. pr. najvažnejši sestavni del cedila pri plinski maski in zato se vse države trudijo, da bi ga pridobivale čim boljšega, po možnosti doma in iz domačih surovin. Narava je za ta namen dala kemikom na razpolago vse polno snovi, ki se dajo s pridom predelati v aktivno oglje in mislim, da je malo manjvrednih organskih snovi, ki bi ne bile še dobre za njega pridobivanje.

Za izdelovanje aktivnega oglja na veliko, se uporabljajo n. pr.: lesno oglje, les, šota, rjavi premog, koks, slivine, oljke in mandljeve koščice in lupine kokosovega oreha. V naši državi se izdeluje aktivno oglje iz slivinih koščic, ki jih imamo ogromne količine. Kvaliteta aktivnega oglja iz slivinih koščic je prvovrstna.

Pridobivanje aktivnega oglja se vrši na dva načina: s kemijskim in plinskim aktiviranjem. Aktiviranje imenujemo postopek, s katerim dobimo iz navedenih snovi čim čistejši ogljik z veliko notranjo površino oziroma luknjičavostjo. Nazorno povedano: dobiti moramo nekako ogljeno gobo, katere luknjice pa so v primeri z morsko gobo mikroskopsko majhne.

Princip »kemijskega« aktiviranja obstoji v tem, da se surovine, ki smo jih predhodno impregnirali s primernimi kemikalijami, podvržemo suhi destilaciji (destilaciji brez pristopa zraka). Kemikalije, s katerimi smo surovine impregnirali, oddvojijo iz njih vodo in kondenzirajo razkrojne produkte suhe destilacije v spojine, ki so bogate na ogljiku. Ta impregnacijska sredstva preprečujejo tvorbo katranastih snovi in s tem povečujejo notranjo površino, t. j. luknjičavost aktivnega oglja. Za impregnacijo se uporabljajo predvsem cinkov klorid, žveplena kislina, razne kalijeve soli in fosforna kislina.

Aktivno oglje po postopku s cinkovim kloridom se dobiva v glavnem takole: n. pr. slivine koščice, ki smo jih dobro očistili od ostankov sadu, zdrobili v posebnih mlinih in oddelili od jedrc, se prepoje z nasičeno vodno raztopino cinkovega klorida. Potem koščice posušimo pri počasi naraščajoči toploti in končno suho destiliramo. Suha destilacija se z ozirom na vrsto aktivnega oglja, ki ga želimo dobiti, vrši v muffolovih pečeh, kurjenih z generatorskim plinom pri različnih toplotah, v splošnem pa med 400 in 800 stopenj Celzija. Po suhi destilaciji se dobljeno aktivno oglje izluži z vodo, da s tem vsaj glavno količino cinkovega klorida regeneriramo (dobimo nazaj), izluženo aktivno oglje pa se še dalje izpira s kislinami in na koncu temeljito z vodo.

Ako hočemo pridobivati aktivno oglje s »plinskim« aktiviranjem pa izhajamo iz že poogljenelega materiala. Ta poogljeneli material tzv. primarno (prvotno) oglje kot: lesno oglje, šotno oglje, koks, ki samo po sebi še ni aktivno, moremo aktivizirati s pomočjo zraka ali vodne pare. Največ se uporablja aktiviziranje z vodno paro, ki se vrši takole: poogljene surovine se ugreva v primernih pečeh na temperaturi 800—1000 stop. Celzija. V teh pečeh, običajno jih je več združenih v serije na skupnih ognjiščih, drži prvotno oglje, ki ga hočemo aktivizirati, polagoma in nepretrgano skozi peč od zgoraj navzdol. Gre skozi najbolj vroči spodnji del peči in od tu dalje v posebne prostore, kjer se ohladi. Vodna para vstopa v spodnjem delu peči in gre skozi njo v nasprotnem smislu kot material. Čim več pare spuščamo skozi peč, tem večjo aktivnost oglja bomo dosegli, zato pa bomo dobili aktivnega oglja manj. Poleg stoječih nekakih cevnihi peči se za plinsko aktiviranje uporabljajo tudi še retortne in vrtilne peči.

Na oba načina dobljeno aktivno oglje se potem suši in s pomočjo posebnih sit sortira v več vrst. Klasiranje v grobo in fino zrnata aktivna oglja je važno predvsem zato, ker se z njegovo debelino aktivnemu oglju spreminja tudi uporabnost. Tako se n. pr. aktivno oglje, čigar zrna so debela, ne

(upijanje) plinov n. pr. v plinskih maskah. Aktivno oglje, čigar zrna dosežejo debelino komaj nekaj stotink milimetra, pa se uporabljajo predvsem za čiščenje tekočin.

Industrija pozna več vrst aktivnega oglja, tako n. pr. grobo zrnato (A)-ogljje, potem fino zrnato (E)-ogljje, ki je odlično uporabljivo za razbarvanje sladkornih raztopin, ne more se pa z njim razbarvati olj, pa t. zv. (G)-ogljje itd. (A)-ogljje se odlično uporablja za regeneracijo alkohola iz odpadlih lužin in za pridobivanje benzola iz svetilnega plina. Te razlike v delovanju aktivnega oglja potekajo iz njegove strukture in kemične sestave, pa tudi od kemičnih lastnosti snovi, ki jo obdelavamo. Zanimiv primer različne sposobnosti aktivnega oglja za upijanje barv je n. pr. neko vino Schiller, ki je pobarvano z dvema barvilima. Če hočemo iz omenjenega vina odstraniti rdečo in ohraniti rumeno barvo in ga filtriramo skozi običajno aktivno oglje, nam to absorbira obe barvili tako, da moramo filtrirano vino ponovno obarvati rumeno. Če pa za ta postopek vzamemo posebne vrste aktivnega oglja, lahko dosežemo, da nam to upije samo rdečo barvo in vino nam ostane lepo rumeno.

Od fizikalnih lastnosti je pri aktivnem oglju važna tudi ta, da se z vodo ne omoči, pač pa ga omočijo n. pr. alkohol, benzol in bencin. Ako sedaj pogledamo še, kolika je luknjičavost oziroma bolje njegova notranja aktivna površina, vidimo, da doseže vprav ogromne številke. Tako n. pr. če bi vzeli 1 kg aktivnega oglja in bi potem izmerili vsem drobnim cevčicam (kapilare), ki so v njegovi površini, bi videli, da meri od 200—650 kv. m za vsak gram aktivnega oglja, pri pose-

no finih vrstah aktivnega oglja pa doseže celo 1250 kv. m. Če še upoštevamo, da meri obojestranska površina filma, ki tehta 1 g in je sestavljen iz enoatomarne plasti ogljika 3300 kv. m, si moremo ustvariti približno sliko, kako luknjičavo je aktivno oglje. Iz povedanega vidimo tudi, da so stene med posameznimi cevčicami v zrnu aktivnega oglja često tako tanke, da njih debelina doseže komaj debelino par ogljikovih atomov.

Same cevčice (kapilare), v katerih se vrše vsi procesi, ki smo jih omenili, so tudi izredno drobne, saj doseže njih največji premer okoli 100 mikrometrov, premeri najmanjših pa so celo manjši od 2 mikrometrov.

Poleg opisanih fizikalnih lastnosti aktivnega oglja so važne tudi njegove kemijske lastnosti, predvsem tam, kjer se aktivno oglje uporablja kot kontaktna masa, na kateri se vrše razni kemični procesi. Tako se more aktivno oglje odlično uporabljati za celo vrsto kemijskih procesov, ki brez njegove navzočnosti ne bi ali pa bi potekali silno počasi. Uporablja se n. pr. za pridobivanje sintetične solne kisline iz vodika in klora, za tvorbo metilnega alkohola (gorilnega špirta) iz ogljikovega dvokisa in vodika, za pretvarjanje acetilena (plin, pridobljen iz karbida) v tekoča, bencinu slična goriva, pa za pridobivanje bojnega strupa fosgena iz ogljikovega oksida in klora.

Daleko najvažnejša in najbolj znana pa je uporabnost aktivnega oglja v plinskih maskah, predvsem zato, ker ima aktivno oglje z ozirom na opisane fizikalne lastnosti sposobnost, da zadržuje skoraj vse bojne strupe. (Teoretični podatki so vzeti iz knjige J. H. R. »Aktive Kohle«, Stuttgart 1934).

ZANIMIVE BUKVE

Kraj Remilly (département de la Moselle) šteje med svoje pradedoslovne posebnosti par krivenčastih bukev, znanih med domačini pod imenom: Jolla fous. Kdor opazuje čudno izprepleteni debli kakor tudi na vse načine zavite veje, bi se spomnil življenjske neuravnovešenosti in bi omenjeni naziv kar naravnost tolmačil kot: Srčkana norca. V resnici pa poteka naziv »foue« iz lat. fagus = bukev, kakor drugod: fayard, foyard ali foug, dalje tudi fouet = bič. Ker je beseda dvoumna, jo je izpodrinil germanski koren: hûtre (Heister). Slično dvoumje bi človeka motilo, če bi tolmínsko in kranjskogorsko »hibo« smatral za »pogreško« namesto za »šibo«.

kakor se glasi izraz za to ponosno drevo po Notranjskem.

Mozelsko okrožje pa še dolgo nima monopola za krivenče (tortillards). Že 1869. je slavní lorenški botanik Godron v nancyjski Stanislavski Akademiji opozoril na 6 drugih krivih bukev (tortus fous) po vzhodnih predelih Francije. Ljudstvo jih je že davno zavilo v razne pravljice in pripovedke. Pod remillyjskima bukvama so se v srednjem veku baje shajali rokovnjaki. Še danes veljata za nekaj posebnega in sta smoter priljubljenih sprehodov. Prirodopisno društvo v Metzu (25, rue Dupont des Loges) je razstavilo njuni sliki na lanski pariški razstavi v palači izumov.

J. D.

V MESTU JE LEPO

FRANO SEBJANIO

N A D A L J E V A N J E

Ko je mojstra izvedela za Trezkinjo razmerje s Petrom, je Trezko kratkoma, vpričo deklet, odslovila. Trezka je ponižno pobrala tistih nekaj malenkostnih reči, ki jih je imela pri njej ter šla. Istega dne je še našla mesto pomočnice pri neki drugi šivilji. Kaj pa — pomočnica z majhno plačo. Toda šlo bo že — je mislila; vse pa je takoj sporočila Petru Razočarana niti malo ni bila, kajti iz ljubezni do Petra je zadnji čas vse rade volje prenašala. Z Elzo, edino prijateljico, se je redko sčevala; ni se ji nad ničemer pritoževala.

Peter ji je pisal tolažilno pismo. Toda tega, kar je v njem pričakovala, namreč globokega ljubezenskega razkritja, izbranih besed, v njem ni bilo. Hlad je dihal iz njega, pa čeprav je bilo vmes dokaj lepih besed. Neko oddaljevanje ali odtujevanje. Trezka je vsa drhtela in bila v strahu — za Petra. Odpisala mu je. Odgovora ni hotelo biti. Kljub temu je čakala nanj in se tolažila z branjem osladnih romanov.

Kako vse drugačna je bila zdaj! Brala je, čeprav prej nikdar ni pogledala knjige in slej ko prej je še vedno zahajala v kino. Drugam ni vedela iti. To pa — zaslužila je in zakaj si ne bi privoščila takih mestnih malenkosti. Stara Lajovka, da, ona naj le golči, naj se peni od jeze — saj ne ve, kaj je ljubezen, kaj mladost!

V tako njeno razpoloženje je vpadla materina poroka. Vendar — je mislila Trezka. Toda, saj to je le na zunaj, njeno in materino življenje bo tudi naprej ko zdaj, samo s to razliko, da bo Gohar, ta paragrafski finančar, spravil vso svojo ropotijo k materi. Jedel in vse ostalo — kot je slišala — je že itak tam. Na vsak način bo dobila s to poroko tudi očima, ali da bi se kdaj vrnila in živela skupno z njim, ne, tega ne. Zakaj pa je bila potem v mestu? Da mu bo zdaj, ko se je že ustalila, obrnila hrbet?

Kupila je nekaj daril in se za dva dni odpravila domov. Gostija je bila samo v malem, da ljudje ne bi rekli, da ni bilo nič. Vrnila se je v nadi, da je dospelo toli zaželeno Petrovo pismo. In res — pismo je bilo tu. Pismo, toda

kakšno! Besede so ji plesale pred očmi, grabila jo je jeza. Ali je mogoče? Nedvomno. Tam na koncu, že čisto pri robu, so se črnile besede iz hrvaške šlagerske pesmi: Sto je bilo, biti više ne može... Pograbila je pismo, ga raztrgala in vrgla v peč. Še one cene romane s slabim papirjem je zmetala v kot. Potem je obstala sredi sobe, srditih oči, s prekipevajočo jezo, ko da bi se hotela zdaj zdaj z nekom spoprijeti. Prekleti, prekleti, je kričalo v njej, Tisočkrat prekleti!

Zunaj je v deževnem nedeljskem večeru vrtinčil veter odpadlo listje. Slišala je samo sušenje in trkanje dežja na okno. Zavila se je v dežni plašč in stopila, ne oziraje se na čemerno ujno, na zapuščeno ulico. Namerila se je proti kinu. Pozabiti in zaceliti je hotela komaj načeto rano. Razživeti se.

Ko je pred kinom ogledovala slike, je opazila, da jo obsipa s poželjivimi pogledi mlad moški v gumijastem površniku. Malce razigrano se ji je zdelo njegovo stopicanje sem in tja, vendar se mu je posmehnila. Tako mimogrede. Zadostovalo je. Neznanec, stasit in izrazitih potez, se ji je približal, jo ogovoril in kot Peter povabil v kino. Šla je. Kaj bi ne šla, ko pa je bil še mlad, čeden in če drugo ne, moški...

Po kinu jo je povabil še v kavarno. Prvič v življenju je Trezka srkala ob hrupnem fox-trotu s kavalirjem črno kavo. Bilo ji je to v majhno razkošnost.

In niti začudila se ni, ko jo je človek, ki ga prav za prav po imenu sploh ni poznala, povabil še na stanovanje. Bila je voljna. V njej je kipela maščevalna strast, ki je včasih lahko tako okrutna in brezstidna.

* * *

Pet mesecev potem se je Trezka, z bolečino pod trebuhom, zbudila ko iz sanj. Soba, v kateri je ležala, je bila bela, samotna. Na drugem koncu, ob oknu — skozi je sijal topel predpomladni dan — je stala preprosta železna postelja. Prav taka ko njena. Poleg je bila posteljna omarica, na njej pa bela lepenka z razpredelnicami. Dišalo je po jodu, lizolu in vseh mogočih izparinah.

Po onem deževnem jesenskem večeru sta se z neznancem — bil je neki ta-

govski pomočnik — naslednje dni se stajala v njegovem stanovanju. Šele pred nekaj tedni je na zdravniški preiskavi zvedela resnico in povedala Stefanu. On je samo zmignil z rameni in dejal, da je sama kriva. Živel je po slej iz dneva v dan ko mesečna, dokler nekega dne ni popolnoma obupala in hotela končati. V odsotnosti uje je spila čašo očetne kisline. Potem nejasnost — megla. Tu in tam: ujnin skremžen obraz... bele zdravniške čepice... Naposled tale bela, svetla bolniška soba z razgledom na kopico streh in goščo še golih dreves.

Nekdo je rahlo odprl vrata. Od nekod je zaslišala pritajeno stokanje, v razprtini se je pojavila črna nunina oglavnica, ki je kmalu zdrsnila nazaj. Zarila je glavo v podglavje.

— Trezka!

Ob postelji je stala zaskrbljena mati, blede, s temnimi kolobarji okrog oči; oblečena je bila v navadno domačo jopo s progastim krilom.

Trezka se ji je grenko nasmejala. Nič ni rekla. Ni mogla. Po voščeno ble-

dem licu so se ji usipale solze. In trgalo jo je v želodcu, v grlu, vsepovsod.

Mati jo je solznih oči komaj utolažila. Niti ene žal besede ji ni rekla. Kako tudi? Saj pa ji je bila mati, predvsem odpuščajoča mati. Samo pritajeno jo je vprašala:

— Zakaj je bilo to? Ko pa si vedno, vedno dejala, da je v mestu tako lepo, da ti je dobro... Zakaj, Trezika — klicala jo je ko v nežnih otroških letih — potem nisi... materinsko sem te svarila... Trezika, zakaj?...

— Matil je boleče kriknila Trezka in se zazrla v okno. Vedela je: tam neke za tem oknom je mestece, prekleto mestece, ki je krivo vsemu temu. Ne Peter, ne Štefan nista kriva. Odpustila jima bo. Mestece in dá, tudi njeno prekleto hrepenenje po sreči... Mestece s svojim bliščem, udobnim in zlaganim življenjem tam po glavnih ulicah, z bogatimi izložbami, z radio-gramofoni... Ta prekleti privid, ki ga je hotela živeti na račun nizkih, skrivenčnih bajt, samotnih ulic predmestja, umazanih, bednih kmečkih ljudi, ki jih

SVATBA V LUKZURNI SRELI

ni hotela videti... Ne, nikdar več!... Če bo — mislila je na drobno bitje pod srcem, ki ga je malone zapravila — če bo še pri življenju, nikdar več...

Za hip je zganila voščeno roko, skri venčila prste, ko bi hotela nekoga zdrobiti.

V K R O M E R I Ž U

(ODLOMEK AVTOBIOGRAFIJE)

DR. FRAN GÖSTL

N A D A L J E V A N J E

Zavod so že prej obiskali nekateri znamenitejši možje. Tako nas je obiskal tudi goriški nadškof dr. Sedej.

Avgusta 1917 smo se zopet preko Dunaja podali v domovino, na štirinajst-dnevni dopust. Vračali smo se preko Brna, ker sem le za to progo dobil vozovnice.

Vodstvo slovenske begunske šole in zabavišča (otroškega vrtca) je prevzela gospodična Koršičeva, vrla rodoljubka, s katero smo se seznanili in ki nas je povabila, naj posetimo njeno šolo. Res sem to storil z vso svojo obitelji. Zelo prijazno nas je sprejela, otroci so peli in deklamirali. Sestajali smo se potem še večkrat, zlasti ko sem pričel dopisovati z g. profesorjem Jos. Skrbniškom, slovenskim rojakom v Pragi v begunskih zadevah in zaradi povratka v domovino.

To jesen je naš zavod obiskal tudi moj prijatelj izza službovanja na kliniki prof. Wagner Jauregg na Dunaju, kjer je bil mnogoletni asistent, sedaj profesor na vseučilišču in militariziran kot višji štabni zdravnik dr. Aleks Pilcz. Poslali so ga, da si ogleda zavod, ker so imeli v načrtu zgradbo zavoda za duševno obolele oficirje. V prijaznem razgovoru nama je minula marsikatera ura.

Ko so 1917 Gorico zopet zavzeli Avstrijci, je dal ravnatelj dr. Fraternich po don Pietru služiti zahvalno mašo s slovesnim Te deumom. Ko so pozneje Italijani spet zasedli Gorico ter je bilo jasno, da ostanejo ondi gospodarji, je hotel ravnatelj, naj don Pietro služi slovesno mašo zahvalnico. A slabo je naletel. Don Pietro je bil kot furlan sploh bolj pravi telj Avstrije kakor Italije in ogorčen, da naj mašuje danes v ta, jutri v povsem nasproten namen.

Kakor prejšnje leto, je tudi 1918 don Pietra obiskal njegov brat, ki je

bil na Dunaju katchet ter prišel za počitnice sem v »obljubljeno deželo«, da se odškoduje za dunajsko prehranilno mizerijo. Z njim in rodbino dr. Baronijsa smo si ogledali kardinalov grad, njega znamenitosti, zlasti lepo, veliko dvorano, v kateri je 1848 zboroval državni zbor, ter kapelo z dragocenim oltarjem.

Leta 1918 sta nas obiskali svakinji in otroka za časa počitnic, bivali smo na tesnem v našem stanovanju, napravili smo nekaj sprehodov in izletov ter si ogledali Olomoutz. To leto nismo šli skupno na dopust v domovino, pač pa sem spremil naše goste. Na Dunaju smo doživeli veselo presenečenje. Nenadno smo se sešli s svakom (ženinim bratom), ki se je ravno ta dan vrnil iz ruskega ujetništva. V domovini sem obiskal znanca in sorodnike v Kranju ter posetil Gorico, ki je bila spet v avstrijskih rokah. Razvaline naše umobolnice so nudile žalosten pogled. Solkan je bil skrajno hudo poškodovan, št. Petra pa ni ostalo prav nič.

Našim bolnikom ni ugajalo kromeriško podnebje, zgubili smo jih mnogo, zlasti za tuberkulozo. Umrla je tudi neka italijanska usmiljenka in sedaj tudi svetna strežnica, Slovenka iz Tomaja na Krasu. Gospodična Koršičeva je otroke naučila Potočnikovo »Ko dan se zaznava« in na grobu so zapeli naši begunčki rojakinji v slovo.

Prišlo je do razsula avstrijske monarhije. Prezidentu Masaryku na čast je bilo vse mesto razsvetljeno. Na nekem prostranem trgu so nagromadili cesarske slike iz šol in uradov ter jih zažgali. Kakor se je poprej povsod in ob vsaki le mogoči priliki (na pr. po vsaki maši) pela avstrijska himna, tako je sedaj vedno in povsod odmevala narodna »Kje dom je moj«. Iz nemških šol je prestopila več kot polovica

učencev (zvečine židov) v češke šole. Prišlo pa ni nikjer niti do najmanjšega izgreda.

Kmalu po prevratu so se pojavili Italijani in dobrovoljci. Po trgovinah so izpostavljali ovenčane Cadornove slike, priredili so mu slovesen sprejem na kolodvoru in slavnost v zavodovi dvorani. Ravnatelj Fratnich in njegova soproga sta pri vsem tem imela glavno besedo. Češki ravnatelj, skromen mož in nevešč italijanščini, je bil povsem v ozadju. Jaz se seveda

nisem udeleževal teh proslav. Že prej sem se seznanil z nekim zobotehnikom, ki je prakticiral nekaj let v Ljubljani. Bil je navdušen Čeh in Slovan.

Le malo časa je trajala vsa ta glorijska. Cadornova vojska je na Slovaškem izgubila bitko proti Madžarom; dolžili so ga izdajstva; vse slike so izgini- le, vsa navdušenost se je hipno raz- blinila, a tudi vsa njegova armada je kar čez noč izginila iz Kromeríža.

D A L J E

KUGUVAR ALI PUMA

Ta mačja zver ima še tretje ime: ameriški lev. Njena dlaka in obča vnanost vas namreč domisli levinje. Vendar je za četrtno manjša od »kraljice puščav«. Leopardu je približno enaka, le život ji je bolj zaokrožen, vrat krajši, šape bolj čokate, prsti širji. Po dolgem meri poprečno 1 m 60, prav redko 1 meter 90.

Dve vrsti jih poznamo: severnoameriška — *Felis puma couguar* — je manjša in manj številna, južnoameriška — *Felis puma concolor* — nas bo nekoliko zadržala.

Ker se nočna zverina klati po gozdovih, grapah, globelih in pečinah velike Kordiljere in stranskih oskaljih, je težko prodreti v nje skrivnosti. »Samo goli slučaji in neprestano pozvedanje mi je omogočilo zbrati doslej neznanе podrobnosti o njenem življenju,« se izraža abbé Emile Housse, član čilske Znanstvene akademije (*La Nature*, 15. 3. 38.).

* * *

Pume samujejo ob mesecih, ko ne vlada ljubezen ali rodbinske skrbi. Trebušna sebičnost jih dela nedružabne. Toča spomladi, ob koncu septembra in začetku oktobra več samcev zalezuje eno ženko. Ako se dvorjenje konča tako kakor v kletkah zoološkega vrta, usode ne odloča hud boj; ali si lepota izbere ljubšega in s tem odslavi druge tekmece ali pa jih najmočnejši z izrazitim godrnjanjem prepodi.

Pari se besno, tarejo nekako pol dne: maček naskakuje vsake pol ure, neve- sta pri tem rjove. Nosnost ne traja preko 110 dni. V tem času dvojica živi

skupaj ali vsaj približno. Za kotenje si ona izbere varen kraj, ki ga nastelje z vejami. Leglo šteje 2 do 3, redko 4 do 5 mladičev. Kot prvesnica kugu- varka po navadi pohrusta svoj zarod: to vsaj se onaža po živalskih vrtovih. Slična grozota se godi sicer tudi pri drugih živalih.

V nasprotju s tigrico, ki v jetništvu nima mleka, mati puma obilo doji svoje malčke za železno rešetko. Ti so svetlo ridži (rusi), pa črno marogasti ali progasti prve 3 mesece. Odtenek se premeni v temno kostanjevo barvo, ki po malem obledi ter ostane blede rdeča pri obeh spolih.

Oče ne brani dojenčev ne pred človekom ne pred psi: ob poplahu strahopetno pobegne. Le družica se sovra- gu po robu postavi.

Nalik mački prinaša mama puma svojim potomcem živ plen: zajčke, kunce, ki služijo najprej za igračo, po- tlej za ugrizačo. Kuguvarčki v kletki nimajo večje zabave, kakor da se po- dé za buči podobno kroglo in si jo oti- majo s šapo.

V opreki s trditvijo nekih prirodoslovcev se puma plodi v ujetništvu. Na drevje pa ne pleza. Na vejo se zateče ali se postavi na prežo, kadar jo mo- re z enim skokom doseči.

* * *

Majka bedi nad družinico dalje ko nje vihravi soprog. Ta se je že potepal, ko roditeljica še vadi mačke lova, zvi- jač, zased in deli z njimi trepetajoče žrtve.

V prvi dobi so precej krotke in se rade laskajo, pozneje se obudi divji nagon v njih. Manj se ukrotijo ko le-

vi. L. 1915. je radovednež ob mirnem videzu četveronogih gostov v živalskem vrtu v Santiagu približal roko pregrajti. Z enim ugrizom mu jo je zver odbila.

* * *

Ti mesožerci so kaj nevarni čredam. V Čileju se lotijo konj, mezgov, oslov, velikih prežvekovalcev, koz, prašičev, ovac, gvanak (lam), v Patagoniji pa nandujev, nekakih nojev. Lovi ponoči. Če ni uspehov, poskuša podnevi. Potihoma zalezuje žrtev in ji plane za vrat, da jo obdeluje z mogočnimi kremplji. Se ji napad ponesreči, radi prevelike razdalje ali nasprotnikove čuječnosti, tedaj ga sledi, in sicer tako, da je zmeraj više od njega. S tem ga prisili bežati proti kakemu breznu, kjer ga nazadnje dohitijo ubitega.

Januarja 1918. je Mihael Etchepare, francoski Bask in najglasovitejši nimrod v Andih, gredeč po visoki dolini v višavi 4000 m, zapazil na nerodovitnem pobočju preplašeno gvanako z mladičem. Sto metrov za njo je drobnela puma v svesti si, da se bo odteščala z mladico, ki je le s težavo plezala in se pogosto ustavljala. Krogla, ki je mački prifrčala med noge, jo je pognala nazaj in rešila begunki.

Kuguvar je sladokusec ali dobrojdec: prase, bica, žrebe imajo prednost pred kljusami ali rogato živino. V stiski pa je vse dobro. Manjši plen uporabi ves obenem: zajce, kunce, lisičke, podgane. Pred vsem hlepi po krvi, kar ga zaveja v grde moritve. L. 1929. je v eni noči ena in ista zver naskočila tri črede: zaklala je 18 ovnov, 20 ovčic in 6 kozá, ki jim je izpraznila žile. Ujame li samo eno žrtev, jo žre, dokler ni sita. Kadar kaj ostane, odvleče zalogo nekaj sto metrov daleč v goščavo. S čeljustmi nalomi vej, da z njimi pokrije načeto truplo in ga zavaruje pred ujedami ali mesožerci. Na planem pa izkoplje v tla jamo, kamor zagrebe svojo pičo. Jedilne shrambe ne pusti z vidika: prebavlja kje v bližini, da more prepoditi dlakastega ali pernatega priživnika. Drugi dan si privošči prihranek, a zjedi zavrže, bržko zadíše po divjačini.

Edino osel se zna otresti kuguvarjevega objema. Mesojed mu je za petami. Ne da bi pobral kopita kakor druge živali, se sivček razkorači, vtakniviši glavo med prednje noge, in trepeti-

je čaka móre. Čim se puma zakadi nanj, se uhljač prekucne na tla in se valja po hrbtu, mečkajoč osuplega krvosesa, ki kaj naglo odneha. Med tem ko ta prha in puha, je stric Uhonja že odpetal kam daleč, kjer si liže rane.

* * *

Kakor mačje zveri sploh puma nima posebnega voja, toda sluh ji je izreden. Močna in okretna je za čudo. Enkrat je s šapo zamahnila in posnela vse meso z glave Ečeparovemu konju po eni plati. Pol kilometra plazi trup velikega prežvekovalca skozi zavire in zapreke v ozemlju. Kadar so ji psi za repom, skoči čez prepade 9 m daleč.

V Purenkem grčevju sta brata Boissier, Savojsca po rodu, 1934. utrpela dosti škode pri drobnici. Grabež je moral pri tem preskočiti 3 m visok zid, in sicer s plenom v gobcu! Napravila sta velikansko kletko, past za kradljivca. Ta se je nekaj tednov pomišljal. Naposled je poskusil srečo. A kako sta se brata zavzela, ko sta prihajala nadzirat svoje blago ter opazila lesene opaže zlomljene in železno mrežo upognjeno, na njej pa šope krvave dlake. Strmela sta pred polomom, ki je zahteval od ujetnika neslutene sile.

V nekem porečju se je hribovcem posrečilo s psi ugnati pumo v ogrado, potem pa v kamenito kolibo, stoječo na sredi. Odondod so jahali v bližnje mesto po par pušk. Ob povratku so našli hišico napol podrto: žival je bila razmajala in ločila spodnje balvane, nato pa preskočila 2 m in pol visoko ograjo.

L. 1917. je bil lovec s svojo tropo potisnil pumo do navpične stene. Trem najdrznejšim psom je zlomila hrbtenico, zatem pa v čudovitem skoku liki podnebnik šinila možaku kakor pasji tolpi čez glavo ter izginila v stepi.

D A L J E

FOTOAMATER

Amater v oktobru

Megla in odpadanje listja, to so tipični oktobrski motivi za amaterjevo kamero. Ne samo na deželi, tudi v mestih nam čara oktobrška megla edinstvene slike pred kamero, posebno v zgodnjem jutru. Rana meglena razpoloženja v mestu dajejo celo najbolj treznim cestam in trgom mlk jesenskega časa, posebno če jih snemamo proti luči. Pri izbiri takšnih motivov pazimo le na to, da dobimo neko bližnje ospredje, n. pr. skupino vozil, ljudi na klopi in podobno. Lepi svetlobni efekti proti luči z dolgimi sencami, ki se vlečejo v ospredje in z ozadjem, ki izginja v megli, se ponujajo potem sami od sebe. V nasprotju z mrtvim novembrom uporabljamo za meglena razpoloženja v oktobru v zgodnjem soncu lahko še razmeroma kratke osvetlitve, približno $\frac{1}{25}$ sek. pri zaslonki 8.

Podeželske meglene motive dobimo v zgodnjih dopoldanskih urah na travnikih in na polju s poedinimi drevesi, predvsem pa v parkih. Nihče ne bi smel zamuditi oktobrskih juter z zadnjimi sončnimi motivi, preden mu mračni letni čas omeji fotografsko delo. Za šibko meglo nam ni treba te rumenice, samo za razsežne pokrajine potrebujemo slabotnejšo rumenico v zvezi s pankromatskim tvorivom.

Razvijanje posnetkov v megli mora biti zelo previdno. Delati moramo z razredčenim razvijalcem in razvijanje ne sme biti predolgo, da se svetli odtenki megle ne izgube.

Snemanje padajočega listja vodi amaterja v oktobru samo od sebe v gozd. V sončnem vremenu so osvetlitve približno $\frac{1}{10}$ sek. pri zaslonki 6.3 ali $\frac{1}{25}$ sek. pri zaslonki 4.5. Drevesa so v tem času že tako razredčena, da vlada pod njimi in med njimi ugodna polsvetlost in da se debela jasneje odražajo od neba. Pravo jesensko razpoloženje, ki ga označuje padajoče listje, dobimo najbolj na gozdnih poteh. Kamero damo pri tem tako nizko, da dobimo rumene liste na tleh velike in blizu. V tem primeru moramo snemati pač v večini primerov s stojalom, ker moramo zavoljo potrebne ostrinake globlje zasloniti močno. Osvetlitev znaša pri zaslonki 22 približno 1 sek., polno ostrino dobimo pri tej zaslonki od 3 m dalje, če nastavimo na 6 m.

Posnetki padajočega listja samega nam uspejo najboljše proti svetlobi tako da se tenki listi odražajo od svetlega ozadja. Osvetlitev mora biti najdaljša $\frac{1}{50}$ sek. pri zaslonki 4.5 ali 6.3 na pankromatskem filmu okroglo 17 stopinj DIN. Sploh je za jesenske motive najbolj priporočljivo pankromatsko tvorivo, da dobimo rumeno in rjavo listje res v ustrežajočem svetlem tonu, ne da bi nam bila potrebna za to kakšna pretirana rumenica.

Na vrta nam daje jesenski blagoslov

sadnega drevja dovolj prilike za umetniško pretehtane bližnje posnetke poedinih vej z jabolki, hruškami itd. Takšne motive moramo snemati vsaj iz bližine 1 m in s točno ustanovitvijo razdalje. Kamere z medlico so za takšne posnetke najpripravnjše.

FILATELIJA

Naše nove dopisnice

Kakor smo obljubili, začnemo objavljati seznam naših novih dopisnic, ki imajo slike krajev v bakrotisku. Med njimi je mnogo takšnih, ki so bile že v prejšnji seriji, seveda pa je izdelava neprimerno okusnejša. Druge slike so nove, in priznati moramo, da so nekatere izmed njih zelo skrbno in lepo izbrane. Za zaporedno številko sledi najprej tekst slike, potem barva ter kraj iz katerega smo prvo dopisnico te vrste prejeli, nazadnje pa datum oddaje.

1. Bistrica (Kamniške Alpe) — sinja — Jesenice, 11. septembra.
2. Bled, otok (slika kakor štev. 3 prejšnje serije) — sinja — Ljubljana, 7. septembra.
3. Bohinj — sa porta sv. Janeza (kakor prej št. 7) — sinja — Dolenji Logatec, 21. septembra.
4. Bohinjsko jezero (kakor prej štev. 8) — olivna — Kranj, 22. septembra.
5. Iz okolice Celja (kakor prej štev. 85) — sinja — Celje, 25. avgusta.
6. Gozd-Martuljek (kakor prej štev. 12) — sinja — Jesenice, 5. septembra.
7. Jezersko (kakor prej štev. 16) — olivna — Ljubljana I, 21. septembra.
8. Kamniške Alpe — sinja — Zidani most, 6. septembra.
9. Kamniške Alpe (kakor prej štev. 18) — olivna — Domžale, 16. septembra.
10. Laško (kakor prej štev. 25) — sinja — Laško, 5. septembra.
11. Maribor (kakor prej štev. 31) — olivna — St. Lenart v Slov. goricah, 18. septembra.
12. Okolina Maribora—Slovenske gorice — sinja — Celje, 7. septembra.
13. Slap Peričnik u dolini Vrata (Mojsstrana) — sinja — Begunje pri Cerknici, 7. avgusta.
14. Prisank, Križ i Križko jezero sa vrha Triglava (Jul. Alpe) — sinja — Kočevje, 25. avgusta.
15. Pohorje, Mislinje (kakor prej štev. 39) — sinja — Prevalje, 18. septembra.
16. Pohorje (kakor prej štev. 37) — sinja — Vranks, 19. septembra.
17. Rež i Rjavina (Jul. Alpe) — sinja — Celje, 17. septembra.
18. Rogaska Slatina (kakor prej štev. 44) — olivna — Maribor 2, 12. septembra.
19. Savinjske Alpe (kakor prej štev. 46) — sinja — Celje, 14. septembra.
20. Solčava (kakor prej štev. 46) — olivna — Boka, 23. avgusta.

21. Skrlatica (kakor prej štev. 52) — sinja — Jesenice, 15. septembra.

22. Aljažev stolp (vrh Triglava) 2863 m — sinja — Ljubljana I, 7. septembra.

23. Koča na Triglavskom jezeru (kakor prej štev. 56) — olivna — Železniki, 7. septembra.

24. Triglavsko jezero iz koč (kakor prej štev. 62) — sinja — Jesenice 15. sept.

25. Veliki i Mali Triglav sa Kredarice (Jul. Alpe) — sinja — Dolenji Logatec, 12. septembra.

26. Velika Planina (kakor prej štev. 65) — sinja — Boh. Bistrica, 16. septembra.

27. Vršič (kakor prej štev. 67) — olivna — Novo mesto, 14. septembra.

Nadaljevanje bomo prinašali, kakor bomo dobivali še nadaljnje dopisnice.

Cudimo se, zakaj imajo dopisnice tekste samo v srbohrvatskem jeziku, v cirilici in latinici. Prodajajo se samo na slovenskem teritoriju in bi bil zato vsekako umesten tudi slovenski napis. B R

Nova znamka za teden Rdečega križa

V tednu Rdečega križa, ki pade zmerom v drugo polovico septembra, so tudi letos pobirali na poštah za vse pošiljke razen tiskovin posebno pristojbino 50 par. Delno so zato uporabljali stare znamke Rdečega križa, ki smo jih lepili že tri leta, delno pa novo znamko, ki je izšla za to priložnost.

Nova znamka je v velikem formatu kakor vse naše znamke zadnjega časa. Na njej je slika Kosovke devojke. V levem zgornjem kotu je rdeč križ, spodaj pod njim napis 0.50 din. Na drugi strani je napis »Kosovka devojka«. Spodaj je napis Jugoslavija v cirilici in latinici.

Slika sama je izdelana v trobarvnem tisku in je skrajno neokusna. Za tako znamko bi se bilo lahko dobilo že kaj boljšega. Vsi napisi so cirilski, razen prej omenjene oznake države, ki je v obeh pisavah. Koliko je to primerno in pravilno, je vprašanje zase.

Preden je naša markarnica to znamko odobrila, naj bi bila malo pogledala, kakšne znamke izdajajo v isti namen druge države. Potem bi bila najbrž naročila kakšen boljši osnutek in bi ji bila nova blamaža pred svetom prihranjena. B R

Iz naše filatelije

Na pošti Maribor I je zmanjkalo portovnih znamk za teden Rdečega križa. Zato so nekaj dni žigosali frankovne znamke stare izdaje z velikim vijoličastim predtiskom »P«. Poskusili bomo zvedeti, koliko takšnih provizorijev je bilo izdanih. B R

Nove znamke po vsem svetu

Alexandrette: V kratkem izide serija posebnih znamk za to ozemlje, ki se je v zadnjem času tolikokrat imenovalo.

Brazilijska: Za stoletnico, kar je bil

ustanovljen narodni muzej, je izdala poštna uprava posebno spominsko znamko po 400 reisov v rjavi barvi.

Dominikana: Izšla je nova znamka za letalsko pošto po 10 centavov v rumeno zeleni barvi. Znamka kaže hidroavion nad mestom.

Kolumbija: Za 400letnico ustanovitve mesta Bogote je izšla posebna spominska serija znamk, ki ima 7 vrednot. Svetlo zelena znamka po 1 centavo kaže cesto v starem mestu, karminasta po 2 c. portal, rjavo črna po 5 c. mestni grb, temno rjava po 10 c. silko de Quesede, ustanovitelja mesta, sinja po 15 c. indijanskega malika, škrlatna po 20 c. samostan v S. Domingu, vijoličasto rjava po 1 peso pa sliko prve maše konkvistadorjev.

Madžarska: Spominske znamke za jubilej sv. Štefana so zdaj izšle. Serija obsega 6 vrednot, in sicer: temno zeleno po 6 + 6 filerjev, škrlatno rjavo po 10 + 10 f., oranžno rdečo po 20 + 20 f., škrljevo sivo po 32 + 32 f., sinjo po 40 + 40 f. in temno vijoličasto po 50 + 50 f. Znamki po 10 in 20 f. sta izšli hkratu tudi v bloku.

Novi Zeland: Izšla je nova čokoladno rjava znamka po 1½ pennyja. Znamka po 1 penny v karminasti barvi je dobila tudi pretisk »Officielle«.

Peru: Izdani sta bili dve novi znamki za letalsko pošto. Znamka po 5 centavov je rjava in kaže sliko restavranca na letališču, po 15 c. pa sepiasto rjava in ima naslikan svetilnik.

St. Kitts-Nevis: Ta neznatna angleška kolonija je dobila novo serijo znamk s sliko kralja Jurija VI., razen tega pa imajo posamezne znamke izmenoma še grb obeh pokrajin. Znamka po ½ pennyja je zelena, po 1 p. rdeča, po 1½ p. oranžna, po 2 p. siva in sinja, po 3 p. rdeča in škrlatna, po 6 p. škrlatna in zelena, po 1 šilling zelena in črna, po 2½ š. rdeča in črna, po 5 š. pa rdeča in zelena.

Venezuela: Tu so bile izmenjane barve nekaterih dosedanjih znamk. Frankovna znamka po 40 centavov, ki je bila doslej temno rjava, je zdaj črna. Doslej rožasta znamka za letalsko pošto po 10 c. je zdaj rumena, po 15 c. sinja namestu vijoličasta, po 25 c. rumeno rjava namestu sinja, po 40 c. pa temno rjava namestu vijoličasta.

Združene države: V seriji predsednikov so izšle nove vrednote. Na sinji po 5 centov je James Monroe, na rdeče oranžni po 6 c. John Quincy Adams, na rjavi po 1 dolar pa je Woodrow Wilson. V kratkem izidejo še nekatere vrednote, in sicer znamka za 10 c. s sliko Johna Tylerja, za 11 c. s sliko Jamesa K. Polka, posebej pa spominska znamka za obletnico kolonizacije pokrajine Jowe.

R A S I Z E M

Beseda je nova. Kakor vsi izrazi na -izem kaže na sistemizacijo kake ideje. Pri tem se ji kajpada smisel kaj rad pretirava, torej potvori. Rasizem ali plemenstvo kot dogma trdi, da so na svetu višji narodi, višji ne v danem trenutku, po svoji omiki, svoji preteklosti, po svojem zgodovinskem nastanku, temveč samo po sebi višji od vekomaj do vekomaj zaradi večjih umskih in нравnih zmoglosti, ki jim jih je naklonila usoda. Od tod poteka skrb, naj se ti privilegirani narodi ne mešajo s slabšimi, naj ostanejo čisti. Nižja plemena so seveda na veke obsojena v podrejeno vlogo.

Pred 6. leti je mož, čigar beseda nekaj zaleže na svetu, pometel to teorijo v pomenu, ki ga navaja Revue de Paris avgusta 1938 v članku »Le racisme fasciste«. Emilu Ludwigu je Mussolini izjavil: »Pasma? niti ene ni čiste, vstevši hebrejsko. Srečne mešanice dajo ravno kaj pogostoma moč in lepoto naroda. Pasma? to je čustvo, to ni resničnost. 95 odstotkov tega je čustvo. Nikoli ne bom verjel, da se da dokazati, je li narod bolj ali manj čiste. In pametno je dostavil: »Narodni ponos ne potrebuje pasminske blaznosti.« Nemški romanopisec si navedenega intervjuja ni izmislil. Enciclopedia Italiana, uradna zaloga fašističnih nauk, izvaja pod značko razza: »Plemen ni. Biva samo italijansko ljudstvo ali italijanski narod. Arijskega plemena ni. Misliti, da živi kje na svetu, je največja znota.«

Poglejmo kaj pravi znanost. V knjigi »Človek« (Ljubljana 1934) piše antropolog dr. B. Škerlj: »Slovenske rase ni. Prav tako ni slovanske rase, niti germanske, niti romanske, niti arijske, niti židovske. Važno je torej, da pojma narod in rasa dobro razločujemo, ker narod označuje skupino ljudi s skupno tradicijo, skupnimi običaji, skupnim jezikom, skupno vero itd., dočim raso označujejo določene dedne lastnosti« (48).

Vse mine, gine, se razblini. Med tem je germanski rasizem pognal laško vejico. Danes imamo italijansko raso, ki je »nordijska« (severnjaška). Tako nam odločno razlaga Cogni v pravoverni knjigi I valori della razza italiana. Poslušajmo ga: »Prave nordijske prosvete so na jugu, zlasti v Sredozemlju. Veliki Italijani so nordijski mediteranci ali mediteranski nordijci, kot Julij Cezar, pa tudi čisti nordijci kot Avgust ali Lionardo da Vinci. Zaključek se kar ponuja, saj je služil za izhodišče. Italijanski narod je v celoti duhovno dokaj bližji nordijskim rodovom — na primer Nemcem in Angležem — nego Francozi.«

Te domislece bi bile nedolžne, da niso uradno naročene.

ŽENSKÉ V KOLONIJAH

V Niponu sta pristoini ministrstvi — prekomorskih zemelj, poljedelstva in gozdov — po skupnem pretresu sklenili poslati še letos v Mandžurijo pet tisoč »diakotnih«, to je doraslih deklet. Oba ministra sta nadalje ukrenila, da se bo ta pokret nadaljeval: ustanoviti neko število zavodov, ki bi se imenovali »šole za neveste«. Vlada se je obrnila za podporo na tak društva: Domoljubna ženska zveza, Društvo mladih žen, žensko udruženje za narodno obrambo... Računajo, da bodo ti zavodi že prihodnje leto dobavili 5 tisoč pripravnic za v Mandžurijo, potem pa vsako leto deset tisoč novih. Vlada je povabila skupino — 50 — članic iz poglavitnih ženskih družb, naj odrinejo na pot v Mandžurijo ter ondi preiščejo niponske vasi kakor tudi zavode, ki so jih japonski izseljenci ustanovili.

Na drugi strani pa Giornale d'Italia v članku »Žena in rasa« meni, da se more Imperij ustvariti samo z veliko množico njih, ki rodijo delavce. A med tem ko se organizira izseljevanje, je treba takisto urediti vse potrebno, da se ohrani plemenska čistota italijanskih težakov v Afriki. Mešanju pasem se je ogniti, zato se mora dati italijanskim rabotnikom zdrava, močna Italijanka, ki bi se mogla spustiti v drzno početje pripravljena, da spozna probleme, težave, pravila naseljskega življenja.

Od oktobra 1937. se fašistična stranka bavi z vprašanjem in minister-tajnik stranke je sklenil otvoriti posebne tečaje za ženstvo, ki bi želelo odpotovati v Etiopijo. Od 10 tisoč žen, vpisanih v začetku, jih je 8 tisoč dobilo spričevalo o kolonialnih naukih. Pozneje pa je še 30.000 novih učenk diplomiralo.

Nadalje so osnovali »predkolonialna taborišča«, živa ozemlja za neposredne poskuse. Nekatera so bila ustanovljena kar v kolonijah samih.

Narodno vodstvo fašistične stranke se je domenilo z ministrom italijansk. Afrike, da bodo opravniki stranke izbirali ženske, ki se pripuste v naselbine. J D

KITAJSKE AMAZONKE

Na čelu 500 mladenkam iz Kwangsija se poleg možakov bori na kitajski fronti gospodinja Mal Tieh Sua, 22letna krasotica, hči bogatega trgovca. Precej šolana junakinja se je pridružila bojevnikom takoj ob začetku kitajsko niponskih sovražnosti. Od kraja se je bojevala kot zasebnica, povišali pa so jo v stotnico med obrambo Hsuečova. V bojih, ki so se vršili v Tančengu, mestu na vzhodu Hsuečova, je miss Maj nastopila s toliko hrabrostjo, da so jo povzdignili v majorja. Udeležila se je vseh podvigov vzdolž poto v Lunghai, ko so Niponce zasedli Hsuečovi. To je prva kitajska poveljnica bataljona.

ZA LJUBITELJE CVETLIC

Cvetlice v oktobru

Poletja je konec in sobne rastline, ki jih imaš morda še zunaj na vrtu ali na balkonu, spravi sedaj v hišo. Drugače se jim lahko zgodi kakor nam, da dobijo »nahode« in razne bolezni.

Preselitev v notranjost jim ni lahka in še težje se privadijo na sobno ozračje, ki je bolj suho nego zunaj in kjer tudi svetlobe nimajo dosti. To opazimo pri mnogih rastlinah, ki odvržejo po preselitvi svoje liste in obdrže le manjše. Najbolje se počutijo sobne rastline potem med dvojnimi okni, ker je tam svetlo in je tudi zrak bolj vlažen. Škoda je le ta, da je tam prostora le za manjše lončke. Če na okensko desko ne moremo razmestiti vse rastlinske družbe, tedaj postavimo pred okno mizo, nanjo pa spredaj najnižje rastline, zadaj, proti notranjosti sobe, najvišje. Je razmeroma le malo sobnih rastlin, ki spadajo brezposojno v toplo sobo. To so n. pr. ananasi, anturije, begonije, adiantum, orhideje. Poskrbeti jim moramo vsekako za zadostno vlago, večkrat jih moramo poskropiti z mlačno vodo in na peč moramo postaviti plitke posode z vodo. Azaleje, kamelije, hiacinte in druge rastline s popki pridejo v toplo sobo šele tedaj, ko se hočejo ti popki odpreti. Mnoge druge rastline se počutijo pozimi prav tako dobro v manj zakurjenem prostoru, in med njimi so takšne, ki so jim prednice rasle celo v tropskih deželah, n. pr. večina palm, gumijevci, filodendron, aravkarije i. t. d. Kakteje postavimo najbolj k oknu v prostoru, kjer vlada temperatura 8 do 10 stopinj Celzija. Listnate med njimi, n. pr. epifilum in filokaktus, zahtevajo pozimi več vlage nego druge, ki jim prillivamo le toliko, da se jim zemlja ne spremeni v prah. Najskromnejše med sobnimi rastlinami postavimo v klet, če tam ni pretemno in če se temperatura v njej ne dvigne nad 6 do 8 stopinj. V toplem vremenu jo moramo tudi prezračiti. V takšni kleti prezimijo dobro avkabe, oleandri, lovor, mirte, agapanti, klivije in amarilis. Pred prvimi nočnimi mrazi jim damo za tovaršice še pelargonije, fuksije, hortenzije in druge.

V klet spraviš z vrta tudi zimsko zelenjavo. Na tla namečeš plast peska, v katerega vkoplješ v vrste mrkve, zeleno, česenj, zimsko solato in drugo. Vse to se bo pozimi dobro držalo, če boš ob vsakem dnevu, kadar ni mraza, odprl okna, rastline od časa do časa zalil in odstranil ž njih vse gnijoče ter suhe dele. Zimskega sadja pa v to klet ne smeš dati, ker bi se brčkone navzelo neprijetnega okusa. Spraviti ga je treba posebe.

Preden nastopi zima, ne pozabi še enkrat pošteno priliti vsem zimskim rastlinam na vrtu, igličevju, zelniki, rododendru. Rušo moraš še enkrat pokositi, ker bi pozimi drugače gnla.

KNJIGE IN REVIIJE

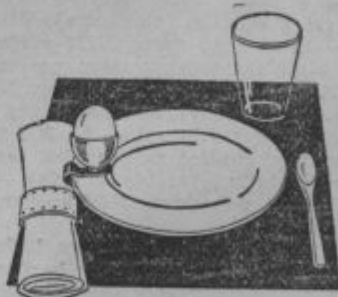
Uredništvo je prejelo:

ZDRAVNIŠKI VESTNIK, strokovno glasilo slovenskega zdravništva, leto X., št. 6—7 priobčuje na uvodnem mestu članek prim. dr. Ljudevita Merčuna »Elektrokardiogram pri tuberkuloznih«. Končuje se dr. Iv. Peršiča prispevek »Testikularna torzija«. Dr. Fr. Cundrič in dr. V. Tominšek poročata o »Intralumbalni aplikaciji streptazola pri streptokokni meningitidi«, dr. St. Lukman pa izpopolnjuje poročilo dr. Fr. Cizljaja s prispevkom »Men'ngitis in preparati sulfomida«. Sledi zanimivo poročilo dr. Fr. Novaka o Banovinskem inštitutu za raziskovanje in zdravljenje novotvorb v Ljubljani (s slikami). Iz zaključnega poglavja dr. M. Malinovega članka o »Malariji v Ljubljani pred sto leti« je razvidno, da ima Slovenija bogato zgodovino te bolezni. Dr. B. Magajna je napisal toplo osmrtnico dr. Štef. Divjaku. Tudi ta številka vsebuje bogate novice v strokovnih oziroma stanovskih rubrikah. »Zdravniški vestnik«, ki ga urejuje šef-primarij dr. R. Neubauer, stane celoletno za nemedicinske din 90. Naroča se pri upravi na Golniku.

PRAKTIČNE NOVOTE

Nove jajčne kupice

Gospodinjske potreščine iz umetne smole se čedalje bolj udomačujejo. V restnici imajo lastnosti, ki jih delajo za vsakdanjo rabo še posebno primerne. Tvorivo je trdno, da ga ne ubije vsak suneč, zato je tudi za otroške roke primerno. Pomivanje z vodo jim ne jemlje zunanega bleška in žive barve razveseljujejo oko. Poleg kozarcev, solnikov, škatelj za maslo

in žolico, ki krasijo mizo, je omeniti tudi nove kupice za jajca. Te kupice so privite na kovinske skobe in s temi se dajo pritrditi na krožnik. Zvrniti se torej ne morejo in otroku ali pa tudi odraslemu, ki je, puste roke proste, kar je posebno važno za otroka. Kupice dobimo v zeleni, rumeni, rjavi in drugi barvi in učinkujejo posebno na otroški mizi zelo veselo. Ker si lahko vsak otrok izbere svojo barvo, so lastninski prepiri tudi izključeni.

